

Socialkonservatism – historiskt, idag och inför framtiden

Av: Simon O. Pettersson

Begreppet "socialkonservatism" har gått från att vara en sällsynt planta i ideologiernas herbarium till att, om inte vara på allas läppar, så i alla fall nämnas allt oftare. Anledningen till detta är att Sverigedemokraterna år 2011 antog beteckningen som sin huvudideologi. Trots detta finns det få utredande texter på svenska om ideologin och många undrar nog om det, utanför SD, finns någon sådan ideologi över huvud taget. Varifrån kommer begreppet? Vilka idéer bör anses representativa för ideologin? Kan ideologin över huvud taget anses ha någon relevans eller intresse, när det gäller att svara på vår tids frågor? I det följande skall jag ge några förslag på svar.

Socialkonservatismens historia i Sverige

Om vi först begrundar själva ordet, så är det enligt Svenska Akademiens Ordbok på svenska myntat av Herbert Tingsten i hans översiktsverk *De konservativa idéerna* från år 1939 (mina egna undersökningar bekräftar SAOB:s uppfattning). Han har förmodligen fångat upp begreppet från något utländskt språk, till exempel från tyskans "Sozialkonservatismus". Därefter användes ordet i viss ideologisk debatt, till exempel av den konservativa ideologen Gunnar Unger. Ordet förefaller ha fått en ökad popularitet på 1980-talet, då Moderata Samlingspartiet började röra sig i en utrerat nyliberal riktning, i takt med att sådana idéer blev allt mer accepterade och tongivande i hela västvärlden. En del motståndare till detta föreslog att Moderaterna i stället borde bli ett socialkonservativt parti. En som i media, motvilligt, förknippades med sådana stämningar var Carl Bildts motkandidat till partiledarposten, Ingegerd Troedsson. Motsättningen rörde huvudsakligen den offentliga sektorns storlek, där de nyliberala mer eller mindre ville avveckla socialstaten, medan de socialkonservativa hade betydligt modestare anspråk.

Den som på denna tid stod för den djupaste ideologiska formuleringen av dessa idéer var utan tvivel den moderate ideologen och professorn i rättshistoria Erik Anners, som i en utförlig artikel i Svensk Tidskrift 1981 med titeln "Nyliberalism och socialkonservatism" riktade kritik mot ett nytt förslag på handlingsprogram. Artikeln kan vid första anblick verka i stort sett berömande, men vid en mer noggrann läsning är det tydligt att författaren, vid sidan av många rimliga reformförslag, fann en alltför manchesterliberal människosyn i det nya handlingsprogrammet. I flera formuleringar framskyntade en radikalindividualism som var svår att förena med något slags praktisk politik. Anners hade identifierat en motsättning som kom att hänga kvar länge i moderat interdebatt. Många inom Moderaterna – till och med den i så många avseenden kulturradikale Fredrik Reinfeldt – som på något sätt försvarat inslag av statlig styrning, har därmed associerats med begreppet "socialkonservativ".

Icke så långre. År 2011 antog SD ett nytt principprogram som tydligt slog fast att SD framgent skulle karaktäriseras som ett socialkonservativt parti. Orsaken som angavs i en pressträff var att tidigare etiketter inte specificerat den fördelningspolitiska inriktningen. Den nya formuleringen skulle därför framförallt ses som ett uttryck, för att man försvarade socialstaten och inte önskade sig en alltför

liberal ekonomisk politik. Diskussionen inom SD kan på så vis ses som delvis parallell till den tidigare diskussionen inom Moderaterna, även om det i SD:s fall var tydligare att den socialpolitiska inriktningen skulle kombineras med konservatism i värdefrågor, medan det i Moderaternas fall inte fanns någon sådan tydlighet, utan det var tvärtom var så, att den socialpolitiska konservatismen inte sällan kombinerades med kulturradikala värderingar i övrigt. Förutom några typiska utfall från borgerliga ledarskribenter och tyckare förde inte detta till någon diskussion om socialkonservatismen, utan den sverigedemokratiska kursändringen förblev i stort sett okommenterad. Statsvetare visade större intresse för beteckningar som "populism" och verkade inte ta den socialkonservativa etiketten på allvar.

Socialkonservatismen som ideologi

Om vi utgår från Herbert Tingstens beskrivning i hans bok *De konservativa idéerna*, så leds socialkonservatismens historia tillbaka till socialreformatoriska strömningar på 1800-talet, vilka önskade möta den framväxande kapitalismens problem, med en aktiv socialpolitik. Skillnaden gentemot liknande liberala och socialistiska strömningar var att socialkonservatismen i stort sett önskade bevara samhällets hierarki, och alltså inte förespråkade någon radikal jämlikhetsidé. De numera mest kända förespråkare för denna inriktning torde vara Benjamin Disraeli (1804–1881) och Otto von Bismarck (1815–1898).

Disraeli, vilken nämns explicit i SD:s principprogram, var en färgstark och omstridd brittisk politiker, som bland annat innehade premiärministerämbetet vid två tillfällen. Disraeli reagerade mot att den otyglade kapitalismen slet sönder det brittiska samhället i vad han kallade två nationer, en välmående och en utarmad del, vilka saknade samhörighet med varandra. Han förespråkade försiktiga sociala reformer på det beståendes grund, i syfte att den sargade nationen skulle läka ihop; hans tänkande kallas därför ibland "one-nation conservatism". "Järnkanslern" Otto von Bismarck var mindre teoretiskt och litterärt lagd, men lyckades åstadkomma desto mer praktiskt, och etablerade i det tyska Kejsarriket den första moderna socialstaten. Mera förbiset i dag är att dessa insatser föregicks av en omfattande akademisk diskussion, där inte minst den så kallade "historiska skolan" inom nationalekonomin spelade en stor roll. Den historiska skolan vände sig mot den klassiska nationalekonomins förgudande av den "fria marknaden" och den rationelle individen. Den såg tvärtom ekonomin som ett historiskt fenomen beroende av tidsomständigheterna, där staten kunde behöva intervensera med avvägd socialpolitik, för att lösa problem på marknaden. För utvecklandet av dagens socialkonservativa ideologi borde de ansatser som här formulerades tas upp och övervägas på nytt.

I Sverige finns det flera namn som kan ha sägas ha mottagit och vidareutvecklat socialkonservatismens insikter. Här märks inte minst professorn i statsvetenskap och statistik Pontus Fahlbeck (1850–1923), vilken försvarade en liknande syn på ekonomin som sina tyska motsvarigheter och till stöd för denna genomförde en djupgående analys av det svenska klassamhället. Nämnas bör också professorn i statsvetenskap Rudolf Kjellén (1864–1922), vilken framförallt blivit känd som geopolitikens grundare, men som också företrädde en socialkonservativ syn på staten och ekonomin. I Sverigedemokraternas principprogram nämns dock en mindre känd teoretiker, folkhögskolemannen Teodor Holmberg (1853–1935). Det får antas att det beror på att han var en oklanderlig demokrat, vilket gör honom mindre brännbar än de tidigare nämnda akademikerna, vilka gick längre i att försvara fördemokratiska hierarkier.

Kommen så här långt, kan det vara värt att reflektera över nödvändigheten av begreppet "socialkonservatism". Bör den socialkonservativa idétraditionen verkligen uppfattas som ett brott med tidigare konservatism och därmed som en ny idétradition? Redan en tidig konservativ som Adam Müller (1779–1829) varnade för den oreglerade kapitalismens vådor, och de flesta element i socialkonservatismens världsbild går att återfinna i den tidigare konservatismen. Ett annat synsätt är att kapitalismens segertåg helt enkelt gjorde att konservatismen var tvungen att i högre utsträckning ägna sig åt sociala frågor, att formulera ett svar på de problem som tidsläget ställde. Med detta sagt behövs begreppet socialkonservatism, för att skilja ideologin mot den typ av mer laissez-faire-orienterad konservatism som är vanlig inte minst i USA.

Socialkonservatismen inför framtiden

Socialkonservatismen står inför en rad såväl praktiska som intellektuella problem. Till de praktiska problemen hör att kvarhålla ideologisk stringens när man utses från stora påtryckningar, inte minst från den borgerliga sfären, där inte bara samarbetsmöjligheter, utan också opinionsplattformar och nätverk står på spel. Några områden, där denna risk är särskilt stor, bör här beröras. *För det första* bör det ekonomiska området nämnas, där formulerandet av ett eget alternativ försvåras av att de flesta ekonomer endast lärt sig liberal ekonomi vid universitet och behöver göra en arbetsinsats, för att närma sig de perspektiv som socialkonservatismen erbjuder. Icke desto mindre måste detta göras, då en stor del av den samhällskritik som en konservativ måste stå för i dag, måste rikta sig mot den liberala kapitalismen. Kulturradikalismen utgår inte bara från staten utan i lika hög grad från de multinationella företagen, vars inflytande måste vara möjligt att sätta under lupp och kritisera. *För det andra* värdeområdet. Ett stabilt samhälle måste bygga på traditionella värderingar. Om alltför långtgående kompromisser ingås till exempel på familjepolitikens område kommer det att vara svårt för samhället att bestå över tid. Det tredje området berör utrikespolitiken, där neokonservatismens locktoner riskerar att äventyra den traditionella, realistiska neutralitetspolitiken, som i bästa mening måste kallas konservativ, och i stället kasta in Sverige i en osäker säkerhetspolitisk position.

Till problemen att kvarhålla ideologisk stringens, så finns ett antal problem som snarast måste kallas intellektuella, som har att göra med hur socialkonservatismen skall nyformuleras i ny tid. Det största och mest övergripande problemet är hur en ideologi som socialkonservatismen, vilken bygger på nationell sammanhållning, skall hantera det mångkulturella samhället. Att ha en restriktiv invandring är självklart, men otillräckligt. Problemen relaterade till tidigare massinvandring kvarstår. Det är inte troligt, i alla fall inte på kort sikt, att tillräckligt många invandrare kommer att återvända, för att problemet skall lösas. Socialkonservatismens förespråkande av en välfärdsstat blir svårare att motivera, om socialstaten bara uppfattas som en omfördelningsmekanism, vilken omfördelar resurser från svenskar till invandrare. Denna uppfattning har på sina håll redan börjat göra sig gällande och socialkonservatismen måste för att vara ett trovärdigt alternativ, ge svar på denna invändning. Förutom att alla särrättigheter för invandrare självklart måste upphöra, kan man också ställa sig frågan, om något system för kvalificering till välfärdsstaten måste införas. Dessa frågor riskerar att bli ännu mer trängande under en kraftig lågkonjunktur, där socialstaten pressas av omfattande arbetslöshet också bland svenskar.

En annan framtidsfråga är frågan om det som omväxlande kallas digitalisering, rationalisering, automatisering och robotisering. Många av våra nutida arbeten riskerar inom en snar framtid att bli obsoleta och många människor, särskilt inom enklare yrken, riskerar att bli friställda. Hur skall detta hanteras? Bör staten, i likhet med hur man gick tillväga under 1800-talets industrialisering, ta något ansvar för de som blir sysslolösa? Hur skall detta göras, utan att de alternativa sysslor som utformas

uppfattas som meningslösa och demoraliserande, eller förstärker känslan av utanförskap och det antisociala beteendet hos de fattiga? Här är en svår nöt att knäcka, men samtidigt en möjlighet för socialkonservatismen att mobilisera människor, som i tider av politisk förändring sannolikt kommer vara mottagliga för nya idéer och benägna till politisk handling.

Slutligen måste socialkonservatismen, som tydligt baseras på en uppfattning om en transcendent värld, "en stad ovan molnen", och en därmed sammanhängande uppfattning om objektiva värden, hantera att den befinner sig i en värld som i hög grad präglas av nihilism och naturalism. Utan att uppgiva sina egna ståndpunkter kan det vara nödvändigt med vissa taktiska allianser eller kompromisser med de som delar vissa av socialkonservatismens mål, men i grunden har en helt annan världsbild.

Dessa svårigheter till trots menar jag att socialkonservatismen har framtiden framför sig. Många uppfattar att kulturradikalismen har lämnat ett samhälle i ruiner, splittrat och utan riktning. Det finns en längtan efter sammanhållning och mening. Där den traditionella borgerligheten har misslyckats, inte bara genom en utrerad kulturradikalism, utan också genom att ända från början vara alltför knuten till ett visst klassintresse, har socialkonservatismen möjligheten att samla folket. Nya politiska vindar blåser.

Simon O. Pettersson

Fri skribent och författare till boken *Svenska konservativa profiler*, Realia 2017